

ŠERIJATSKO SUDAČKA ŠKOLA U SARAJEVU – KRATKI PREGLED

Džulzada AJVAZI

UDK 37.014.521:[28:348(497.6 Sarajevo)]"1887/1937"

SAŽETAK: Austro-Ugarska je dolaskom u Bosnu i Hercegovinu zatekla muslimane kojih nije bilo u njenim drugim provincijama. Njeni redovni sudovi, koje je uvela u Bosni i Hercegovini, nisu bili osposobljeni, niti kompetentni, da rješavaju pitanja koja su tretirala međusobne odnose muslimana i nemuslimana, a posebno pitanja iz oblasti bračnog porodičnog, nasljednog i vakufskog prava. Bilo je potrebno formirati instituciju koja će prvenstveno obrazovati a zatim i zapošljavati kadar koji će se baviti ovim problemima. Od javljanja ideje do implementacije iste u praksi trebalo je da prođe sedam godina. Rješenje je nađeno u otvaranju Šerijatsko sudačke škole u Sarajevu, gdje bi se na domaćem tlu i pod kontrolom nove vlasti, mogli educirati budući kadrovi za šerijatske sudove. Tako je odlukom Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 14. maja 1887. godine donesen *Štatut o osnivanju (o ustrojstvu) škole za šerijatske suce u Sarajevu*.

Cilj ovog rada je da utvrdimo kako je tekao rad Šerijatsko sudačke škole u Sarajevu tokom njenog pedesetogodišnjeg postojanja. Postavljeni cilj ćemo ostvariti tako što ćemo istražiti i uporediti promjene u Nastavnom planu i programu po kojem se izvodila nastava u ovoj školi, zatim, istražiti i uporediti koje su predmete slušali učenici ove škole te kakav je bio nastavni kadar u Šerijatsko sudačkoj školi i zvanje koje su svršenci ove škole sticali.

Ključne riječi: Šerijatsko sudačka škola, Statut, Nastavni plan i program, predmeti, zvanje

Uvod

Od dolaska islama na prostore Balkana, i u Bosnu i Hercegovinu, pa sve do uvođenja reformi u Turskoj, sudsku vlast su vršile šerijatske¹ sudije ili kadije u ime vladara, koji se smatrao vjerskim i svjetovnim vođom muslimana. Kako je šerijatsko pravo bilo sastavni dio islamske vjere, kadije su spadale u vjerske funkcionere. (Begović, 1936: 4-5)

U oblasti sudstva, prema Karčiću, tanzimat je uspostavio dvojni sistem šerijatskih i građanskih sudova za administraciju, dvije različite komponente osmanlijskog pravnog sistema: islamskog prava i kodificiranih, pretežno sekularnih normi. Tanzimat je po prvi put uspostavio odvojene institucije za provedbu šerijata i sekularnog prava. (Karčić, 2004: 54.)

U nadležnosti šerijatskih sudova, kako Sikirić tvrdi, spadali su predmeti,

za koje su i nakon provedenih reformi vrijedili šerijatski propisi.² Svaki kotar je imao po jednog kadiju, koji u svojoj kompetenciji kao inokosni sudija sudi po propisima šerijata. Na njegove presude nije bilo apelacije. U nadležnost predmeta za koje je kadija bio zadužen spadali su predmeti bračnog, porodičnog i nasljednog prava muslimana, zatim, bračni i nasljedni sporovi nemuslimana – kada stranke zatraže intervenciju kadije ili kada

¹ Izraz šerijat znači put ili pravac, a kao pravni termin označava skup pravila i propisa, koje je Bog propisao ljudima. Šerijatsko pravo dakle znači sve one na vjeri osnovane norme, koje regulišu odnose pripadnika islama. Ovo se pravo dijeli na

dvije grane: a. šerijatsko ili vjersko pravo u užem smislu (fikih) i b. svjetovno pravo (kanun). Nerkez Smailagić, *Leksikon islama*, Svjetlost, Sarajevo: 1990. godine. str. 580. Za više informacija o šerijatskom pravu vidjeti Mehmed Begović, *Šerijatsko*

bračno pravo, Beograd, 1936. godina.
² Djelokrug ovih sudova je propisan zakonom od 26. safera 1276. h.g. (1860.g.). Za više informacija vidjeti *Zbornik zakona i naredaba iz 1878/1880. godine*, sv. II, str. 476. i dalje.

dolazi u obzir javni interes, vakufske stvari i razni predmeti izvanparbenog postupka. (Sikirić, 1937: 7)

Ovakvo stanje u sudstvu i sudove je i zatekla Austro-Ugarska u Bosni i Hercegovini te je tada odlučeno da će svi zatečeni zakoni važiti dok se ne izdaju novi. Za novo, definitivno uređenje sudova u Bosni i Hercegovini izdat je parnični postupak objavljen 24. aprila 1883. godine. Organizacija i djelokrug šerijatskih sudova uređena je carskom naredbom od 29. augusta 1883. godine. Ova je naredba stupila na snagu 30. oktobra iste godine. Dakle, ovim zakonom, a prema tvrdnjama Sikirića, šerijatski sudovi su proglašeni uredima posebnog statusa, a šerijatske sudije su imale ista prava kao i drugi činovnici. (Sikirić, 1937: 16-17)

Austro-Ugarska je dolaskom u Bosnu i Hercegovinu zatekla muslimane kojih nije bilo u njenim drugim provincijama. Njeni redovni sudovi, koje je uvela u Bosni i Hercegovini, nisu bili osposobljeni, niti kompetentni, da rješavaju pitanja koja su tretirala međusobne odnose muslimana

i nemuslimana, a posebno pitanja iz oblasti bračnog porodičnog, nasljednog i vakufskog prava.

Dugi niz godina Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu bavila se idejom da formira instituciju gdje bi se muslimani obrazovali za šerijatske sudije. Brojni su bili povodi za to, a prema mišljenju Nakičevića najbitnija su dva:

- Šerijatske sudije raspoređene ukazom sa carskog divana u Istanbulu po Bosni i Hercegovini nisu sačekali ulazak austrijskih četa, nego su se uglavnom povukli zajedno sa turskom vojskom, i
- Austro-Ugarska nastoji da se oslobodi utjecaja arapsko-islamskog svijeta koji su sa sobom unosili povratnici u Bosnu i Hercegovinu, obrazovani po centrima širom islamskog svijeta. (Nakičević, 1998: 120.)

Prepiska o ovome između Zemaljske vlade i Komisije za vjerska pitanja pri Islamskoj zajednici trajala je od 1881. godine i trebalo je sedam godina do njene realizacije. Rješenje

je nađeno u otvaranju Šerijatsko sudačke škole u Sarajevu, gdje su se na domaćem tlu i pod kontrolom nove vlasti, mogli educirati budući kadrovi za šerijatske sudove. (Hasanović, 2008: 321). Tako je odlukom Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 14. maja 1887. godine donesen *Štatut o osnivanju (o ustrojstvu) škole za šerijatske suce u Sarajevu*.³

Zgrada Šerijatske sudačke škole sagrađena je 1887. godine po projektu Karla Paržika u bogatom arapsko-magrepском dekorativnom maniru sa elementima i detaljima skupljenim iz raznih regionalnih škola islamske umjetnosti. Zgrada je smještena na uzvišenju, što je stvaralo dojam impozantnosti. Unutrašnjost je bila specifična, s dva atrija, odnosno, unutrašnja dvorišta sa šadrvanima. Karakterističan je bio prostor džamije. Ona je u tlocrtu činila krug sa četiri mihraba. Graditelj je mihrabima aludirao na četiri mezheba, pravne škole u islamu, potpuno ravnopravne i priznate, pa su i mihrabi bili postavljeni na četiri strane jednakog odstojanja jedan od drugog. (Nakičević, 1998: 121).

Slika br. 1. Zgrada tek sagrađene Šerijatsko sudačke škole 1887. godine

³ Već od 30. novembra 1881. godine potpisano je Carsko rješenje, kojim je odobren Štatut za ustrojstvo šerijatske sudijske škole u Sarajevu. Od kandidata koji su trebali konkurisati tražilo se da znaju

arapsku gramatiku i sintaksu i šerijatsko pravo, da su vješti u računanju, arapskom pismu, latinici, turskom jeziku. Školovanje bi trajalo tri godine. S obzirom da je ovaj plan više ličio na trogodišnji kurs nego na

školu za ustrojstvo šerijatskih sudija, dogovor između Zemaljske vlade i medžlisa nije tada bio postignut. Fehim Spaho, *Šerijatsko sudačka škola*, Narodna uzdanica-Kalendar za godinu 1934. II, 1933: 55-56.

Zgrada je imala dva nivoa i dva ulaza, od kojih je glavni ulaz bio povezan s ulicom dugim stepeništem. Zgrada Šerijatske sudačke škole bila je specifična po drvenoj krovnoj konstrukciji i oslikanim zidovima i stropovima. To nisu bile tipične arabeske kao u drugim objektima orijentalnog tipa nego su to bili crteži pravljene pomoću šablona. (Nakičević, 1998: 122)

Donesenim Statutom bili su određeni zadaci ove škole koja je bila otvorena radi unapređenja nauke u znanostima islama kao i zbog obrazovanja kandidata za službu šerijatskih sudaca. (Statut, član 1)

Škola je bila pod nadzorom i kontrolom Zemaljske vlade, koja ju je u cijelosti finansirala, jer je bilo predviđeno da budući šerijatski suci obavljaju poslove koji su u domenu države. Škola je bila oragnizovana kao petogodišnja šerijatskoppravna ustanova, internatskog tipa. Učenici su imali besplatne knjige, hranu i internatski smještaj. (Statut, članovi 2,3,4)

Molbe za upis u ovu školu se se slale prvo Zemaljskoj vladi koja ih je prosljeđivala reisu da predloži ko bi trebao biti primljen. Da bi *molbenik* mogao konkurisati morao je dokazati da je musliman, da je zdrav – da nema fizičkih mana, da ima najmanje 20, a najviše 30 godina, da je svršeni ruždijje, niže gimnazije, da ima dvogodišnji tečaj u medresi. Nakon podnesene molbe sa dokazima kandidati su polagali prijemni ispit. (Statut, članovi 5,6)

Prvu nastavnu osnovu određenu statutom Šerijatsko sudačke škole (član 8) sačinjavali su sljedeći predmeti: Arapska gramatika (sarf ve nahv), Logika (mantik), Tumačenje Kur'ana (meani ve bejan), Dogmatika (akaidi islamijje), Šerijatsko pravo (ilmi fikh), Povijest prava i nauka o predaji (usuli fik ve hadis), Pravnička stilistika (saki šeri), Diobe nasljedstva (faraiz), Šerijatsko parnički postupak

(usuli muhakemat), Zakoni o posjedu zemljišta (kavanini erazi ve emalak ve tapu), Osnovi evropskog prava sa osobitim obzirom na ustrojstvu sudstva i uprave u Bosni i Hercegovini, Srpsko-hrvatski jezik, Matematske pomoćne nauke, Zemljopis, Povijest.

Ispiti su se polagali na kraju godine. Vladin izaslanik je morao prisustvovati ispitima kao i reisu-l-ulema ili njegov zamjenik. (Statut, član 9). Daljim članovima statuta bili su određeni neradni dani ove ustanove (Statut, član 10), imenovanje direktora i koje su bile njegove obaveze u ovoj ustanovi (Statut, članovi 11, 12), imenovanje redovnih i vanrednih profesora i saradnika (Statut, članovi 13, 14, 15). Školu je finansirala Zemaljska vlada, a direktor je bio dužan voditi finansije u školi. (Statut, član 16).

Kako bi Šerijatsko sudačka škola kao zavod udovoljila svojoj zadaći, spremajući učenike za odgovarajuća islamska zvanja, bilo je potrebno da se učenici u svemu pridržavaju propisanih dužnosti koje su im se općavale preko uprave škole.

Dužnosti svakog učenika ove škole su bile regulisane kućnim redom i disciplinarnim propisom, a svaki učenik je bio dužan da se obaveže da će ih se držati. Odredbe koje su se ticale dužnosti i vladanja đaka odnosile su se na: učenike Šerijatsko sudačke škole, na njihovo vladanje i dužnosti u školi, na vladanje i dužnosti u internatu, vladanje izvan škole, opšte odedbe, prestupe i kazne i dodat. (Spomenica Šerijatsko sudačke škole u Sarajevu, 1887- 1937:36-63)

Kada je osnovana Šerijatsko sudačka škola, ustanovljena je i profesorska biblioteka, koja je sadržavala djela potrebna za struke koje su se izučavale u ovoj školi. Ova biblioteka je 1937. godine, kada je izdata *Spomenica Šerijatsko sudačke škole u Sarajevu, 1887.- 1937. godine* brojala 944 djela.⁴

Filozofija 27 djela, Znanstvena literatura na srpskohrvatskom jeziku i drugim jezicima 305 djela, Jezikoslovlje 75 djela, Istorija 87 djela, Beletristika 133 djela, Razno 90 djela. Osim ovih,

Nastavni plan i program Serijatske sudačke škole iz 1887. godine i 1916. godine

Gore citirani 8 član statuta o ustrojstvu Šerijatske sudačke škole odredio je nastavne predmete koji su se u ovoj školi predavali a bilo ih je petnaest: Arapski jezik, Logika, Retorika i stilistika, Dogmatika, Šerijatsko pravo, Usuli fikh, Sakj (Pravna stilistika), Feraiz (Dioba nasljedstva), Šerijatsko procesno pravo, Erazi (Zakoni o posjedu zemljišta), Evropsko pravo, Bosanski jezik, Matematika, Zemljopis, Povijest.

Na osnovu navedenog plana i programa možemo kazati da je ispoštovana nastavna osnova propisana Statutom iz 1887. godine. Većina predmeta je bila pravnog karaktera, što iz oblasti šerijatskih nauka, što iz svjetovnog prava. Nisu bili zanemareni ni predmeti opće naobrazbe kao što su Matematika, Zemljopis, Povijest, Logika. Od jezika izučavani su Arapski jezik i Bosanski jezik.

Ovako koncipiran Nastavni plan i program je odgovarao školi i po njemu je radila duži niz godina. Nakon izvjesnog vremena ova nastavna osnova se mijenjala prema potrebama koje su uslijedile u društvu. Tako da su se prema transformisanom Nastavnom planu i programu iz 1916. godine izučavali ove oblasti i predmeti u Šerijatsko sudačkoj školi: Akaid, Fikh – u okviru koga su se izučavali predmeti Ibadat, Zevdijet, Muamelat, Feraiz, Vakuf; Mantika-Logika, Usuli fikh, Erazi kanuni, Državno pravo u oviru kojeg su se izučavali predmeti – Upravno pravo, Kazneno pravo, Građansko pravo; Djelatnost šerijatskih sudova, Sakj, Arapski jezik – Arapska gramatika i Arapska književnost, Arapska kaligrafija, Turski jezik, Srpskohrvatski jezik, Istorija islama, Matematika, Fizika, Prirodopis, Zemljopis, Povijest.

u dačkoj se biblioteci moglo naći 600 djela beletrističkog i naučnog sadržaja, te 64 vrste udžbenika. (Spomenica Šerijatsko sudačke škole u Sarajevu, 1887-1937: 107.)

⁴ Djela u biblioteci su bila iz sljedećih oblasti: Tumačenje Kur'ana 34 djela, Tradicija (Hadis) 30 djela, Šerijatsko pravo 86 djela, Dogmatika 27 djela, Misticismizam i moralika 45 djela,

Sličnosti i razlike u Nastavnim planovima Serijatsko sudačke škole iz 1887. i 1916. godine

Ukoliko napravimo komparaciju ova dva Nastavna plana i programa, primijetiti ćemo nekoliko promjena i to:

- Arapski jezik je prema prvom Nastavnom planu bio predavan samo u prvom i drugom razredu, dok se u drugom planu i programu Arapski jezik dijeli na Arapsku gramatiku koja je bila predavana u prvom i drugom razredu, i Arapsku književnost predavanu u trećem, četvrtom i petom razredu;
- Promjenu vidimo i u predmetu Logika, jer je prema prvom Nastavnom planu predavana samo u prvom razredu, dok se prema drugom planu dijeli na Logiku i Mantiku, a bila je predavana u prvom i drugom razredu;
- U okviru Evropskog prava prema prvom Nastavnom planu bili su predavani samo predmeti Državno i Građansko pravo, dok se u drugom planu pored navedenih bili predavani još i Upravno i Kazneno pravo;

U drugom Nastavnom planu dodata su četiri nova predmeta i to: Arapska kaligrafija, koja je bila predavana u svim razredima od prvog do petog; Turski jezik, koji je bio predavan u prvom, drugom i trećem razredu; Istorija islama, koja je bila predavana u trećem, četvrtom i petom razredu; i Fizika koja je bila predavana u svim razredima osim prvog.

- Naziv Bosanski jezik iz prvog Nastavnog plana je u drugom bio zamijenjen nazivom Srpskohrvatski jezik;
- I zadnja promjena koju možemo primijetiti u drugom Nastavnom planu jeste da nema predmeta Retorika i stilistika,

dok je prema prvom planu bio predavan u drugom, trećem i četvrtom razredu.

Nije bilo nikakvih promjena u predmetima iz Šerijatskog područja, Usul-i-fikha, Sakja, Matematike, Zemljopisa i Povijesti. Također, ovdje možemo kazati da su u oba Nastavna plana najviše bili zastupljeni pravni predmeti.

Nastavni plan i program Šerijatsko sudačke škole iz 1930. godine

Na osnovu rješenja Ministarstva prosvjete Kraljevine Jugoslavije, br. 26572 od 10 septembra 1930. godine propisan je za Šerijatsko sudačku školu sljedeći Nastavni plan i program: (Spomenica Šerijatsko sudačke škole u Sarajevu, 1887-1937: 35).

Prema ovom konačnom, i zadnjem nastavnom planu Šerijatske sudačke škole iz 1930. godine izučavale su se sljedeće naučne discipline: Tumačenje Kur'ana, Dogmatika, Izvori tradicije, Šerijatsko pravo, Medžella, Izvori šerijatskog prava, Nasljedno pravo, Vakuf, Državno pravo, Kazneno pravo, Građansko pravo, Šerijatski postupak, Kulturna istorija islama, Bosanski jezik, Arapski jezik, Arapska stilistika, Turski jezik, Psihologija, Logika, Historija, Geografija, Matematika, Fizika, Prirodopis i Higijena. (Čurić, 1983: 262)

Uporedimo li sva tri Nastavna plana i programa, iz 1887., 1916. i 1930. godine, po kojima je Šerijatsko sudačka škola izvodila nastavu, primijetiti ćemo da je bilo promjena. Za razliku od prva dva Nastavna plana i programa, u ovom Nastavnom planu iz 1930. godine ukinuto je nekoliko predmeta među kojima su: Arapska kaligrafija, Sakj, Usul-i-fikh, Upravno pravo i Erazi kanuni.

Smatramo bitnim napomenuti da je bilo predmete koji su bili predavani u ovoj školi a bili su samo u Nastavnom planu iz 1930. godine:

- Istorija islama – koja se uvodi Nastavnim planom iz 1916. godine, se prema planu iz 1930. godine naziva Kulturna istorija islama. Prema oba plana bila je predavana u trećem, četvrtom i petom razredu;
- Tumačenje Kur'ana (Tefsir) – je bilo predavano u četvrtom i petom razredu;
- Izvori tradicije – je bio predmet koji je predavan samo u četvrtom razredu;
- Medžella⁵ – je bila predavana u četvrtom i petom razredu;
- Izvori šerijatskog prava – je predmet predavan u četvrtom i petom razredu;
- Šerijatski postupak – je bio predavan samo u petom razredu;
- Psihologija – je predavana samo u prvom razredu;
- Higijena – ovaj je predmet uveden u Nastavni plan 1917. godine a bio je predavan do kraja postojanja ove škole u trećem razredu.

Pored ovih, učenici Šerijatsko sudačke škole su mogli slušati i sljedeće predmete koji nisu bili obavezni već u svojstvu izbornih predmeta:

- Njemački jezik od 1912/13. do 1923/24. školske godine;
- Mađarski jezik od 1912/13. do 1917/18. školske godine;
- Francuski jezik od 1919/1920 do 1923/24. školske godine. (Spomenica Šerijatsko sudačke škole u Sarajevu, 1887-1937: 108)

Kao što smo već naveli, u Spomenici Šerijatsko sudačke škole iz 1937. godine objavljena su tri pregleda nastavnih planova. Prvi je činila prva nastavna osnova s 15 predmeta na samom početku rada škole, drugi je bio pregled od 15. oktobra 1916. godine sa ukupno 18 predmeta i treći nastavni plan od 10. septembra 1930. godine sa ukupno 25 predmeta.

Ako analiziramo prvu nastavnu osnovu primijetiti ćemo da se, pored

⁵ Medžella je Osmanski građanski zakonik u 16 knjiga, izdavan postepeno od

1869. do 1876. godine službena kodifikacija šerijatskog obaveznog i parničnog

prava. <http://www.pravst.hr/zbornik.php?p=18&cs=74> posjećeno 02. 12. 2011.

izučavanja prava, dosta pažnje posvećivalo i vjerskim predmetima, te opštim predmetima kao što su Bosanski jezik, Matematika, Logika, Povijest, Zemljopis. Ali, s obzirom da je škola imala zadatak da priprema kandidate za šerijatske suce, ipak su pravni predmeti bili najviše zastupljeni – prema prvoj osnovi od 108 sati sedmično, 57 sati je bilo posvećeno pravu. Iako se broj predmeta i fond sati u Nastavnim planovima iz 1916. i 1930. godine smanjivao ili povećavao, predmeti koji tretiraju pravo su se povećavali, razdvajali i time služili svrsi ove škole. Zemaljska vlada, a kasnije Ministarstvo prosvjete Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevine Jugoslavije, su na taj način vodili računa da omladinu školuju po evropskim standardima, kako ne bi imali potrebe da idu vani za sticanjem obrazovanja. To je i bio razlog da prate trendove i mijenjaju Nastavne planove ove škole kako bi odgovorili potrebama društva.

Prema Karčiću, Nastavni plan i program Šerijatsko sudačke škole i predmeti koje je on obuhvatao, bili su veoma hvaljeni u Islamskom svijetu. Postoje podaci koji govore o tome da su se ugledni islamski učenjaci (alimi) na univerzitetu Al-Azhar⁶ u Kairu pohvalno izrazili o izvođenju nastave u Šerijatsko sudačkoj školi. (Karčić, 2004: 92)

Nastavni kadar Šerijatsko sudačke škole

Na osnovu podataka koje možemo pronaći u spomenici Šerijatsko sudačke škole, možemo zaključiti da je ova škola imala veoma stručan nastavni kadar koji joj je pribavio široki ugled i reputaciju. Za svo vrijeme djelovanja ove škole smijenilo se devet direktora ili ravnatelja kako su ih tada zvali:

1. Azapagić Mehmed Teufik⁷
2. Šarac Sulejman
3. Hasan ef. Hadžiefendić

4. Hadžić Osman-Nuri⁸
5. Zafranije Ibrahim
6. Sarić Ibrahim
7. Dizdar Muhammed⁹
8. Spaho Hasan
9. Sikirić Šaćir¹⁰

U fusnoti smo naveli biografije pojedinih direktora ove škole. Hadži hafiz Mehmed Teufika ef. Azapagića je bio prvi direktor ove škole, Osman Nuri Hadžić, Muhammed Emin Dizdar i Šaćir Sikirić su pored toga što su bili direktori ove škole, također, vodili (bili rektori) Višu islamsko šerijatsko-teološku školu. Kako se u spomenici navodi, za pedeset godina rada ove škole bilo je:

- 35 nastavnika koji su tu dužnost vršili kao redovni nastavnici, a među najistaknutijima su: hafiz Mehmed Teufik ef. Azapagić, Šarac Sulejman, Hasan Spaho, Edhem Mullaabdić, Sejfulah Prohić, Džemaludin ef. Čaušević, Osman Nuri Hadžić i dr;

⁶ Univerzitet Al-Azhar (arapski j:VI; Al-Azhar al-Shareef; Časni Azahr) je vodeća ustanova visokog obrazovanja u Egiptu, čuvena u svijetu zbog svoje uloge u islamskoj nauci i obrazovanju. Drugi je najstariji univerzitet u svijetu sa kontinuiranim radom od svog osnivanja. Azhar je izgradila šiitska fatimidska dinastija (909-1171) kojoj je Kairo služio kao prijestolnica. Povezan je sa džamijom Al-Azhar koja je dobila ime po prelijepim palačama koje je okružuju ili po Poslanikovoj kćerki Fatimi Al-Zahri. Teološka škola je osnovana 988. i na njoj je izučavan šiitski islam. Krajem srednjeg vijeka, univerzitet postaje sunitški. Većina sunita Azhar smatra najprestižnijim islamskim univerzitetom. Azharova biblioteka sadrži 99.062 knjiga od 595.668 tomova. Najveći dio čine rukopisi i rijetke knjige, neke stare čak 13 st. Biblioteka je u centru pažnje mnogih istraživača, studenata i drugih islamskih univerziteta. (Glasse, 2013, 113-114.)

⁷ Hadži hafiz Mehmed Teufik ef. Azapagić, sin hadži Osman bega. Rođen je 1838. godine u Tuzli. Osnovno i srednje obrazovanje stekao je u Tuzli. U Istanbulu je završio teološke nauke. Po završetku školovanja vraća se u Bosnu i služi kao upravitelj ruždije u Sarajevu. Godine 1868. prelazi u Tuzlu gdje

je postavljen upraviteljem ruždije i kadijom. Na poslovima kadije i upravitelja ruždije zatiče ga austrougarska okupacija BiH 1878. godine. Godine 1887., po osnivanju Šerijatske sudačke škole u Sarajevu, postavljen za prvog direktora. Na tom položaju ostaje do 1893. godine, kada je postavljen za reis-ul-ulemu u BiH. U mirovinu odlazi 1909. godine, poslije čega se vraća u rodnu Tuzlu. Umire 22.05.1918. godine. Poslove kadije u Tuzli, hadži hafiz Mehmed Teufik ef. Azapagić, obavljao je u periodu 1868-1887. godine. (Kujović, 2009, 989-993.)

⁸ Osman Nuri Hadžić, publicist i književnik, rođen je u Mostaru 28.06.1869. godine. Spada među prve muslimanske intelektualce savremenog formata koji su koncem XIX i početkom XX st. počeli javno djelovati među bosanskohercegovačkim muslimanima. Umro je u Beogradu 23.12.1937. godine. Mekteb, ruždiju i medresu Hadžić je završio u svom rodnom Mostaru, a Šerijatsko sudačku školu u Sarajevu, nakon čega je završio pravo u Zagrebu. Smatramo bitnim napomenuti da je Hadžić bio jedan od pokretača i osnivača prvog književnog lista *Behar* koji je ugledao svjetlo dana 1900. godine. (Hadžić, 1987: 15-16.)

⁹ Muhammed Emin Dizdar rođen je u Mostaru 1882. godine. U Sarajevu je

završio osnovnu školu, Gazi Husrev-begovu medresu i Šerijatsko sudačku školu 1902. godine. Iste je godine postavljen za sudskog pripravnika u Šerijatskom sudu u Sarajevu, a zatim za sudiju u Šerijatskom sudu u Mostaru. Od 1914. do 1923. godine bio je na dužnosti Šerijatsko sudačke škole, a od 1924. do 1938. godine bio je direktor Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu. Od 1938. do 1939. godine bio je na dužnosti rektora Više islamsko šerijatsko-teološke škole. Na ovoj ga je funkciji zatekla smrt 1939. godine. (Traljić, 1998: 71-76)

¹⁰ Šaćir Sikirić je rođen u Oglavku kod Fojnice 1893. godine. U Sarajevu je završio osnovnu i Gazi Husrev-begovu medresu. Zatim se upisuje na Šerijatsko sudačku školu koju završava 1915. godine. 1919. godine je diplomirao na Univerzitetu u Budimpešti na kojem je kasnije i doktorirao. Nekoliko je godina honorarno predavao na Šerijatsko sudačkoj školi, ali je kasnije primljen za stalnog profesora. Od 1929. do 1937. godine bio je direktor Šerijatsko sudačke škole, a dužnost rektora Više islamske šerijatsko-teološke škole preuzeo je 1939. godine na čijem čelu ostaje do njenog zatvaranja. Sikirić je umro 1966. godine kao profesor Filozofskog fakulteta u Sarajevu. (Traljić, *nav. djelo*, str. 301-308)

- 52 nastavnika koji su tu dužnost vršili kao honorarni nastavnici, a među najistaknutijima su: Lilek Emilijan, Maršek Vilijem, Tartaglija August, Dizdar Ahmed, Hodžić Hasan, Mehmed Tufo, Ahmed Burek i dr;
- nastavnika koji su dopunjavali normu. (Spomenica Šerijatsko sudačke škole u Sarajevu, 1887-1937: 64-72)

Šerijatsko sudačka škola u Sarajevu je bila prosvjetni zavod s izrazito malo učenika: kroz 50 godina svoga postojanja, u spomenici se navodi da je ovu školu pohađao 461 polaznik. Trojica su bila privatisti, koji su uz odobrenje Zemaljske vlade, slušali samo pojedine predmete, 88 ih je prekinulo školovanje, a 370 ih je završilo¹¹. Od svih 370 svršenika najveći broj je stupio u šerijatsko-sudačku struku, dok su neki nastavili studije prava, filozofije, teologije i druge fakultete. (Spomenica Šerijatsko sudačke škole u Sarajevu, 1887- 1937: 78-91)

Zvanje svršenika Šerijatsko sudačke škole

Zvanje svršenika Šerijatsko sudačke škole je bilo regulisano Statutom i to prvim članom...*poradi izobrazavanja kandidata za službu šerijatskih sudaca (kadija)*. (Statut, član 1)

Na kraju svake školske godine polagao se ispit pred povjerenikom Zemaljske vlade i predsjedanjem reisu-l-ulemom ili njegovog zamjenika, nakon čega je polaznik dobijao svjedodžbu o završenom odgovarajućem razredu. Polazniku koji je uspješno završio svih pet razreda izdavana je konačna svjedodžba koja je bila dokaz da je dotični polaznik stekao odgovarajuću sposobnost kako bi mogao da polaže ispit za šerijatskog sudiju. (Statut, član 9)

Oni koji bi dobili svjedodžbu da su završili Šerijatsko sudačku školu

postali bi pripravnici za šerijatske sudije. Svršenici ove škole, također su mogli da se zapošljavaju u praktične šerijatske sudove i druge veoma slične administrativne ustanove.

Oni koji bi vršili pripravnički staž u šerijatskim sudovima koji je trajao tri godine, mogli su nakon toga pristupiti polaganju stručnog ispita. Dotadašnje zvanje *naib* bilo bi zamijenjeno, nakon položenog ispita, kojem bi prisustvovao i vladin predstavnik, u zvanje *kadije*.¹²

S obzirom da je program Šerijatsko sudačke škole bio koncipiran, da slušaoci pored predmeta pravnih nauka slušaju i vjerske predmete, oni ambiciozniji svršenici ove škole mogli su dalje nastaviti studiranje svjetovnog pravo u Zagrebu, ili teoloških nauka u Kairu ili Carigradu.

Rezultat završenih raznorodnih studija je bio da su bivši svršenici Šerijatsko sudačke škole obnašali funkcije ministara, državnih savjetnika, članova ulema medžlisa, muftija, profesora, advokata i drugih. Ova škola je dala brojne generacije šerijatskih sudija i drugih službenika u vjersko – prosvjetnim, kulturnim i društvenim djelatnostima u Bosni i Hercegovini, kako za vrijeme Austro-ugarske tako i kasnije u Kraljevini SHS/Jugoslaviji i novoj Jugoslaviji. (Durmišević, 2008: 109)

Šerijatsko sudačka škola u Sarajevu je za svoje vrijeme bila vrlo savremena i visoko pozicionirana škola. Međutim, kako su se društveno-političke prilike mijenjale u Bosni i Hercegovini, tako su se i potrebe muslimana mijenjale. Nakon I svjetskog rata bilo je pokušaja da se ova škola ukine, da se u potpunosti reformiše, ali do toga nije došlo do 1935/36. godine.

Šerijatsko sudačka škola formalno je prestala raditi 1937. godine, ali je na izvjestan način i dalje djelovala – u drugoj formi i pod nazivom Viša islamsko šerijatsko-teološka škola.

Prethranjem Šerijatske sudačke škole u Višu islamsku šerijatsko-teološku školu ispunjena je jugoslavenskim muslimanima davna njihova želja i potreba. Buduće šerijatske sudije i ostali visoki vjerski funkcioneri imaće visokoškolsku naobrazbu i moći će dostojno predstavljati Islamsku vjersku zajednicu u svim zvanjima koja im budu povjerena.” (Korkut, 1937: 103)¹³

Zaključak

Rezimirajući do sada sve rečeno, možemo slobodno kazati da je period visokog školstva muslimana u Bosni i Hercegovini počeo, u ovom kontekstu s austrougarskom upravom i uspostavljanjem prve moderne islamske škole u ovoj zemlji. Riječ je o Šerijatskoj sudačkoj školi (Mekteb-i nuvvab) koja je otvorena u Sarajevu 1887. godine na osnovu Statuta koji je izdala tadašnja Zemaljska vlada. Do toga je došlo zato što je Austro-Ugarska zatekla takvo stanje u sudstvu i obrazovanju muslimana, da je iziskivalo temeljnu reformu.

Statutom Šerijatsko sudačke škole koji je izdat od tadašnje Zemaljske vlade, određena je Prva nastavna osnova za rad, odnosno Nastavni plan i program ove škole. Na osnovu postignutih rezultata u pojedinim nastavnim predmetima, mijenjao se, povećavao ili smanjivao, sedmični fond sati. Također su se uvodili novi predmeti, a neki zamjenjivali. Naglasak u Nastavnom planu je bio na šerijatskim pravnim naukama. To je i razumljivo s obzirom da je primarni cilj ove institucije bio da obrazuje šerijatske sudije, odnosno kadije. Bilo je i novih udžbenika i opširnije literature kako bi budući šerijatski pravници mogli što uspješnije obavljati svoju pravosudnu djelatnost. Sve te promjene u okviru Nastavnih planova su bile posljedica

¹¹ Imena i prezimena svih učenika, sa svim podacima se nalaze u Spomenici.

¹² O ovome ali i širem području rada Šerijatsko sudačke škole ali i ostalim islamskim visokoškolskim obrazovnim

institucijama vidjeti više u dokumentarnom filmu (<http://www.youtube.com/watch?v=8EVmZe9SaJM> /Islamsko visoko školstvo u BiH 1-5. posjećeno 15.11.2011. 18:15)

¹³ Zajedno sa istoimenom školom u bugarskom gradu Šumnu predstavljala je jednu od dvije najznačajnije visoke islamske obrazovne institucije na Balkanu na prelazu iz XIX u XX stoljeće.

društvenih prilika u kojima se tadašnja Bosna i Hercegovina našla.

Nastavno naučni kadar je bio stručan u svom poslu pa je ovoj školi i pribavio visoki ugled, dok su svršenicima ove škole bez obzira na

zvanje koje su sticali obnašali dužnosti na raznim funkcijama u zemlji, te doprinijeli vjersko-prosvjetnom, kulturnom i političkom uzdizanju muslimana. I pored svih tih promjena koje je Šerijatsko sudačka škola

doživjela, izvela je 370 svršenika a to je bio veliki uspjeh. Najveći broj svršenika je stupio u šerijatsko-sudačku struku, dok su neki nastavili studije prava, filozofije, teologije i druge fakultete

Literatura

- Begović, M. (1936); *Šerijatsko bračno pravo*, Beograd;
- Čurić, H., (1983); *Muslimansko školstvo u Bosni Hercegovini do 1918. godine*, Veselin Masleša, Sarajevo.
- Durmišević, E. (2008); *Šerijatsko pravo i nauka šerijatskog prava u Bosni i Hercegovini u prvoj polovini XX stoljeća*, Sarajevo: Pravni fakultet.
- Glasse, C. (2013); *Enciklopedija islama 1, A-DŽ*, Libriss, Sarajevo .
- Hadžić, O.N., (1987); *Muhammed a.s., i Kur'an – osvrt na historiju islamske kulture*, Starješinstvo islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Zagreb.
- Hasanović, B. (2008); *Islamske obrazovne ustanove u Bosni i Hercegovini od 1850. do 1941. godine*, Zenica.
- Karčić, F. (2004); *Bošnjaci i izazovi modernosti: kasni osmanlijski i habsburški period*, Sarajevo: El-Kalem;
- Korkut, B., (1937); *Pedesetogodišnjica i likvidacija Šerijatske sudačke škole u Sarajevu*, Kalendar Gajret za 1938.
- Kujović, M., (2009); *Kako je penzioniran reis-ul-ulema Mehmed Teufik ef. Azabagić 1909. godine*, Glasnik RIZ u BiH, vol 9-10/2009, Sarajevo.
- Nakičević, O. (1998); *Historijski razvoj Fakulteta islamskih nauka (1887. – 1998.)*, Sarajevo.
- Sikirić, Š. (1937); *Naši šerijatski sudovi – Spomenica Šerijatsko sudačke škole u Sarajevu, 1887-1937.*

الموجز

مدرسة القضاء الشرعي في سراييفو – استعراض موجز

جولزادا أيفازي

عندما بسطت الإمبراطورية النمساوية المجرية سلطانها على البوسنة والهرسك وجدت مسلمين لم تكن تعرفهم في مناطقها الأخرى. ولم تكن محاكمها العادية التي أنشأتها في البوسنة والهرسك قادرة ولا مؤهلة للنظر في القضايا التي تعالج علاقات المسلمين بغير المسلمين، وخاصة في مجالات الزواج والأسرة والإرث والأوقاف. لذا كان من الضروري إنشاء مؤسسة تقوم بتعليم وتشغيل الكوادر الذين يعالجون هذه القضايا. وقد احتاج الأمر إلى سبع سنوات حتى تم الانتقال من الفكرة إلى التنفيذ العملي. كان الحل هو تأسيس مدرسة القضاء الشرعي في سراييفو، حيث صار من الممكن تعليم الكوادر للمحاكم الشرعية، داخل البلد وتحت إشراف السلطة الحاكمة الجديدة. هكذا، وبقرار الحكومة الوطنية في البوسنة والهرسك، تم إصدار الأمر بتأسيس مدرسة القضاء الشرعي في سراييفو.

إن الهدف من هذا البحث هو التعرف على عمل مدرسة القضاء الشرعي في سراييفو طول فترة وجودها الممتدة خمسين عاماً. وسيتم تحقيق الأهداف بدراسة ومقارنة التغييرات في المناهج التي كانت تدرس في تلك المدرسة، ثم بدراسة ومقارنة المواد التي كان يدرسها تلاميذ المدرسة، ومن ثم نوعية الكادر التدريسي في مدرسة القضاء الشرعي والشهادات التي حصل عليها المتخرجون.

الكلمات الرئيسية: مدرسة القضاء الشرعي، الأمر، المناهج الدراسي، المواد، الشهادة.

Summary

THE SHARIA LAW JUDICIARY SCHOOL – A SHORT REVIEW

Džulzada Ajvazi

With the arrival to Bosnia and Herzegovina, Austro-Hungarians encountered a Muslim population which was not present in its other provinces. The ordinary Courts of Law introduced by Austro-Hungarian government, were neither equipped nor competent to deal with issues of interaction of Muslims and non-Muslims, especially in the issues regarding the family law, inheritance and waqf law. The need for establishing an institution that will primarily form and then also employ a qualified staff capable of dealing with these issues was evident. Seven years passed from the time when this idea was born to its actual implementation. The solution was found in establishing The Sharia Law Judiciary School in Sarajevo, where local qualified judges for the Sharia Courts would be educated under the eyes of the new government. By the decision of the National Government for Bosnia and Herzegovina of May, 14th 1887, the Statute about establishment of a school for Sharia judges in Sarajevo was brought. The aim of this article is to take an insight into the flow of the functioning of The Sharia Law Judiciary School in Sarajevo during the fifty years of its existence. This aim we intend to achieve through a research and a comparison of: all the changes that were made in its Teaching Plan and Programme, all the subjects that were taught, the quality and the origin of the teaching staff in this school and the vocation gained by its graduates.

Key words: The Sharia Law Judiciary School, Statute, Teaching Plan and Programme, vocation